

Universiteit Leiden

Sociale gemeenschappen in Site II

De rol van structuur en agency in een Thais grenskamp

Willemijn Bezemer

BA Scriptie

Culturele Antropologie en Ontwikkelingssociologie

Universiteit Leiden

Begeleider: Renske Kok MA

Datum: oktober 2013

Aantal woorden: 13.234

Inhoudsopgave

Afkortingenlijst	5
1 Introductie	6
1.1 De casus: Site II.....	6
1.2 De hoofdvraag	7
1.2.1 Sociale gemeenschappen	7
1.2.2 Instituties	7
1.3 De analyse: structuur en agency	8
1.4 De deelvragen.....	9
1.5 Relevantie.....	9
1.5.1 Wetenschappelijke relevantie.....	9
1.5.2 Maatschappelijke relevantie	9
1.6 Terminologie	10
1.7 Opbouw	11
2 Historische en sociale situering.....	12
2.1 De Rode Khmer.....	12
2.2 Vietnamese overheersing	13
2.3 Grenskampen.....	13
2.3.1 Ontstaan van de grenskampen	14
2.4 Site II.....	14
2.4.1 Het leven in het kamp.....	15
2.4.2 Veiligheid	15
3 Theoretisch Kader	17
3.1 Sociale gemeenschappen.....	17
3.1.1 Solidariteit	18
3.1.2 Sociale cohesie	18
3.1.3 Emotie	18
3.2 Structuur en agency	19
3.2.1 Giddens: Overlappende grenzen.....	19
3.2.2 Elder-Vass: Een nieuwe visie op het debat	20
3.3 Macht.....	21
3.3.1 Wolf: vier typen macht.....	21
3.4 Het patroon-cliënt systeem	21
3.5 Conclusie.....	22

4 Het patroon-cliëntsysteem	23
4.1 Scheve machtsverhoudingen	23
4.1.1 De macht van lokale leiders	23
4.1.2 Verschuiving van machtsvelden.....	24
4.2 Trots en schaamte.....	25
4.3 Gebrek aan solidariteit.....	25
4.4 De casus van Sanro.....	25
4.4.1 De verschillen met andere kampen.....	26
4.5 Conclusie.....	26
5 Huwelijken	28
5.1 Huwelijken voor 1975	28
5.2 Huwelijken tijdens de Rode Khmer	28
5.3 Veranderingen van huwelijken in Site II.....	29
5.3.1 Minder sociale beperkingen	29
5.3.2 Toegang tot rijst.....	30
5.3.3 Kans op relocatie	30
5.4 Minder duurzame banden	31
5.5 Terug naar tradities.....	31
5.6 Conclusie.....	32
6 Conclusie	33
6.1 Patroon-cliëntrelaties.....	33
6.2 Huwelijken	33
6.3 Structuur en agency	34
6.4 Beantwoording van de hoofdvraag.....	35
6.5 Discussie.....	35
Bibliografie.....	36
Afbeeldingen	38

Afkortingenlijst

CGDK: Coalition Government of Democratic Kampuchea

IDP: Internally Displaced Person

KBA: Khmer Buddhist Association

KPNLF: Khmer People's National Liberation Front

NGO: Niet-Gouvernementele Organisatie

PRK: People's Revolutionary Party of Kampuchea

UNBRO: United Nations Border Relief Operations

UNHCR: United Nations High Commission for Refugees

1 Introductie

Volgens Thomas Scheff zijn het opbouwen en in stand houden van betrouwbare sociale banden het meest cruciale menselijke motief, omdat ze de samenleving bijeenhouden (Scheff 1990: 4). Het is echter moeilijk om een dergelijke stelling te bewijzen. Samenlevingen zijn immers complex en bouwen voort op een lange geschiedenis van ontwikkelingen. Hoe is er dan één aspect te onderscheiden dat het meest cruciaal is? Een mogelijk antwoord op deze vraag kan verkregen worden door de analyse van een groep mensen die in een situatie terecht is gekomen waarin bestaande banden, structuren en regels ontvreemd zijn. Dit zou een groep mensen zijn die zich in een zogezegd ‘rauwe’ situatie bevinden, omdat ze niet meer kunnen terugvallen op bestaande instituties en richtlijnen die het dagelijkse leven structureren. Bestaat er tegelijkertijd een situatie van zware stress, zoals een gebrek aan bestaansmiddelen, veiligheid en zelfbeschikking, dan zullen mensen zich eerst richten op de belangrijkste aspecten van hun bestaan. Volgens Scheff is dat de opbouw van betrouwbare sociale banden. Het is uiteraard onmogelijk om een groep mensen te vinden die werkelijk vanuit een spreekwoordelijk vacuüm een gemeenschap opbouwt. Elk mens heeft namelijk een referentiekader door een persoonlijke geschiedenis en omgevingsfactoren, die het individuele perspectief en gedrag beïnvloeden. Toch is er veel te leren over wat nu wezenlijk ‘cruciale menselijke motieven’ zijn door het analyseren van een situatie zoals die hierboven is beschreven: een combinatie van gebrek aan middelen, veiligheid en ontvreemding van bestaande instituties en hun regels. Daarom zal ik in deze scriptie de opbouw van sociale gemeenschappen onderzoeken door een analyse van een grenskamp genaamd Site II.

1.1 De casus: Site II

De reden dat ik voor Site II heb gekozen is omdat de situatie in dit kamp aan de bovenstaande kenmerken voldeed tijdens haar bestaan. De bewoners van dit kamp bestonden uit Cambodjanen die hun land ontvlucht waren nadat het repressieve regime van Rode Khmer verstoten was. In Site II kwamen mensen vanuit heel Cambodja te wonen die elkaar vaak niet kenden. Ze kwamen terecht in een geïsoleerde omgeving met compleet andere regels en machtsstructuren dan ze gewend waren in Cambodja. Tegelijkertijd was de situatie in Site II erbarmelijk. De omgeving was droog en kaal waardoor de bewoners afhankelijk waren van geïmporteerd voedsel en drinkwater (Savin e.a. 1996: 385). De bewoners konden dit droge gebied echter niet verlaten, omdat de grenzen van het kamp werden bewaakt door Thaise militairen. Daardoor waren zij volledig afhankelijk van voorzieningen die hulporganisaties boden. Deze situatie resulteerde in de ondervoeding van dertig procent van de bewoners (Ibid). Dit is de reden waarom Site II mij de ideale setting leek om de opbouw van sociale gemeenschappen te onderzoeken. Ik vraag mij af hoe in deze situatie van sociale wanorde en wantrouwen sociale gemeenschappen weer herbouwd hebben kunnen worden.

1.2 De hoofdvraag

Wat mij voornamelijk opviel aan Site II, was het grote aantal actoren dat invloed had op het leven van de bewoners. Met name de manier waarop deze invloed werd uitgeoefend en de onderlinge machtsstrijd trok mijn aandacht. Deze actoren kunnen gecategoriseerd worden in verschillende instituties zoals de Thaise overheid, de Cambodjaanse overheid, de UNHCR en andere hulporganisaties. Omdat ik mij wil richten op de opbouw van sociale gemeenschappen, met de focus op deze instituties, is de volgende hoofdvraag ontstaan:

Op welke wijze droegen instituties die aanwezig waren in Site II bij aan de heropbouw van lokale sociale gemeenschappen?

Om deze vraag volledig te kunnen beantwoorden is een analyse nodig van alle instituties die aanwezig waren in het kamp. De informatie die hiervoor nodig is, is ontoereikend. Daarom heb ik besloten dat het zinvoller is om twee instituties in diepte te analyseren in plaats van alle instituties oppervlakkig te behandelen. Daarom zal ik in deze scriptie de hoofdvraag beantwoorden door het analyseren van twee instituties en de bijdrage daarvan aan de heropbouw van sociale gemeenschappen bloot te leggen. Op deze manier probeer ik een nieuw licht te werpen op de manier waarop sociale gemeenschappen tot stand komen. Voordat ik inga op de deelvragen, zal ik de twee voornaamste concepten uit de hoofdvraag verduidelijken: sociale gemeenschappen en instituties.

1.2.1 Sociale gemeenschappen

Allereerst is het belangrijk om duidelijk te maken wat bedoeld wordt met sociale gemeenschappen. Deze term gebruik ik in deze scriptie om een groep mensen aan te duiden die verbonden zijn door coöperatieve banden. Wat een groep mensen tot een gemeenschap maakt hangt af van een gevoel van solidariteit en cohesie. Want vanuit een gevoel van verbondenheid ontstaat veiligheid en vertrouwen. Het concept sociale gemeenschappen en verwante termen als solidariteit en cohesie worden geoperationaliseerd in het theoretisch kader. De reden dat ik in de hoofdvraag benadruk dat ik mij richt op lokale sociale gemeenschappen is omdat alle sociale banden van de bewoners van Site II zich niet vanzelfsprekend binnen de grenzen van dit kamp bevinden. In het volgende hoofdstuk zal duidelijk worden dat veel families verspreid raakten in Cambodja tijdens het regime van de Rode Khmer en dat veel mensen na de val van het regime op zoek gingen naar verloren verwanten. Deze werden niet altijd teruggevonden. Daarnaast kwam het voor dat bewoners van Site II familie hadden achtergelaten in Cambodja met wie de banden ondanks de isolatie van het kamp niet permanent verbroken waren. Op deze banden richt ik mij echter niet. Ik focus op de opbouw van de sociale gemeenschap binnen de grenzen van het kamp.

1.2.2 Instituties

Het tweede concept uit de hoofdvraag dat ik nader zal toelichten is 'instituties'. Ik onderscheid verschillende instituties die invloed uitoefenden op de gemeenschappen in Site II. Volgens de Stanford

encyclopedie is een institutie een structuur of mechanisme van een sociale orde die het gedrag van een groep individuen reguleert binnen een bepaalde gemeenschap (Stanford 2011 weblink). De belangrijkste instituties in Site II zijn: De Thaise overheid, de Cambodjaanse overheid, boeddhistische Wats (tempels), politieke administratoren, Niet-Gouvernementele Organisaties (NGO's), de United Nations Border Relief Operations (UNBRO) patroon-cliënt relaties en huwelijken. Deze groepen lijken weinig met elkaar gemeen te hebben in organisatie, schaal en functie. Toch zijn het allemaal in zekere zin gehelen met een interne werking die invloed uitoefenden op de sociale gemeenschappen in Site II. Het is belangrijk om te onthouden dat deze instituties niet scherp van elkaar zijn afgebakend. Iemand kan bijvoorbeeld tegelijkertijd werken bij een NGO, betrokken zijn bij een boeddhistische Wat en ook deel zijn van een familie. Desalniettemin vind ik het nuttig om deze instituties individueel van elkaar te behandelen, omdat hoewel verbonden, elk een unieke functie en werking heeft.

1.3 De analyse: structuur en agency

Uit bovenstaande paragraaf wordt duidelijk dat instituties geen abstracte concepten zijn, maar bestaan uit mensen met eigen motivaties en belangen. Om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden is het daarom belangrijk om na te denken over menselijk gedrag. Welke factoren bepalen iemands daden? Hierover is binnen de antropologie veel discussie, waaruit onder andere het structuur-agency debat is voortgekomen. Dit debat is relevant voor mijn hoofdvraag want het bepaalt het perspectief waarop naar sociale gemeenschappen gekeken wordt. Is een gemeenschap het resultaat van een structuur die de mensen beïnvloedt of is dit het resultaat van individuen die autonome keuzes maken? En wat is deze 'structuur'? Wordt die gevormd door de overheden en organisaties die regels opleggen in het kamp? Of zijn de deze regels het gevolg van individuen die regels implementeren om er hun eigen voordeel mee te doen?

Denkers uit de eerste helft van de twintigste eeuw positioneerden zich op de uiteinden van dit debat. Sociale actie werd bijvoorbeeld volgens Weber door agency bepaald en volgens Durkheim door structuur. Aan het einde van de twintigste eeuw kwam hier met name door Giddens meer nuance in. Hij introduceerde het idee dat de realiteit een combinatie is van structuur en agency. In de meer hedendaagse literatuur werd steeds vaker een synthese gemaakt tussen beide elementen en groeide het besef dat zowel structuur als agency invloed heeft in een samenleving. Maar Elder-Vass (2010) doet iets nieuws: hij onderscheidt elementen binnen instituties die voornamelijk structurerende invloeden hebben en elementen die voornamelijk agency hebben. Zijn theorie gebruik ik in de analyse van Site II en ga ik na in hoeverre deze categorieën een bruikbare maat van analyse vormen. Ik zal dus de invloed van instituties op de heropbouw van sociale gemeenschappen analyseren door middel van de analyse van de structurerende of agency invloeden van instituties.

1.4 De deelvragen

De eerste institutie waarvan ik de invloed op de vorming van sociale gemeenschappen heb onderzocht is het huwelijk. De reden dat ik ervoor heb gekozen om deze institutie te analyseren is omdat het huwelijk en het gezinsleven een centrale positie innemen in het dagelijks leven van de Cambodjanen. Dit gold voor de bewoners van Site II maar ook voor deze mensen voordat ze in dit kamp terecht kwamen. Ebihara noemt dit zelfs de hoeksteen van de Cambodjaanse samenleving (Ebihara 1981:110). De deelvraag die hieruit is voortgekomen luidt: Welke rol hadden huwelijken binnen Site II in de heropbouw van sociale gemeenschappen?

De tweede institutie die ik heb geanalyseerd is het patroon-cliënt systeem. De deelvraag die hierop ingaat luidt: Welke rol had het patroon-cliëntensysteem binnen Site II in de heropbouw van sociale gemeenschappen? De reden dat ik ervoor heb gekozen om deze institutie te analyseren is omdat ik twee instituties zocht die niet teveel op elkaar lijken om te voorkomen dat dit gelijksoortige resultaten zou produceren. Omdat het huwelijk een klein aantal mensen verbindt en zich hoofdzakelijk afspeelt in de privésfeer, contrasteer ik deze institutie met een systeem dat een overwegend publiekelijk karakter heeft waarbij een groot aantal mensen betrokken is. Een patroon heeft immers in de meeste gevallen een groot aantal cliënten. Daarnaast speelt dit systeem zich af in de publieke sfeer. Door dit contrast heb ik geprobeerd om ondanks het beperkte aantal toch een verscheidenheid aan instituties op te nemen in mijn analyse.

1.5 Relevantie

Er zijn verschillende redenen die deze scriptie relevant maken. Zowel op maatschappelijk vlak als op wetenschappelijk vlak. Deze redenen zal ik in de onderstaande alinea's uiteenzetten.

1.5.1 Wetenschappelijke relevantie

Er is wat te leren van de manier waarop sociale gemeenschappen worden opgebouwd in tijden van crisis. Hoe mensen erin slagen om coherentie te creëren in een situatie van chaos zegt iets over de menselijke behoefte aan gemeenschap en de onderliggende basis van deze gemeenschappen. Deze scriptie haakt in op een academische discussie over structuur en agency door het onderzoeken van de onderliggende factoren die bijdragen aan de opbouw van sociale gemeenschappen. Door middel van een casus wordt de werkbaarheid de theorie van Elder-Vass over structuur en agency getoetst. Dit doe ik door zowel de situatie in dit kamp te verhelderen als de theorieën over structuur en agency in een kritisch licht te zetten. Ik zal deze theorieën in hoofdstuk drie bespreken.

1.5.2 Maatschappelijke relevantie

Dit onderzoek heeft ook een maatschappelijke relevantie. Al bestaat Site II niet meer, vergelijkbare situaties bestaan er nog steeds. Het is immers geen uniek verschijnsel dat mensen hun land ontvluchten en terecht komen in een begrensde gebied dat beheerst wordt door verschillende onderling conflicterende actoren. In crisissituaties waar noodhulp wordt verleend, treden er vaker verschillende

organisaties door elkaar op zonder dat er een overkoepelend discours aanwezig is. Hierdoor worden de bewoners een soort speelbal gebruikt tussen de verschillende belangen van deze verschillende actoren, wat hun leefsituatie significant negatief beïnvloedt (French 1994: 83). Om deze reden is dit een maatschappelijk relevant probleem dat verdient om expliciet behandeld te worden. Er zijn essentiële fouten gemaakt die het leven van de bewoners van Site II onnodig zwaar hebben gemaakt. Daarom is het belangrijk om hier licht op te schijnen en te erkennen wat er is gebeurd om er lering uit te trekken.

Daarnaast gaat deze scriptie niet alleen in op de opbouw van de sociale banden, maar het toont tegelijkertijd hoe mensen in deze situatie terecht zijn gekomen. Er is weinig aandacht besteed aan gedwongen migratie in Cambodja en de situatie in de grenskampen. Het is een misconceptie dat wanneer een repressief regime verstoten wordt, de situatie voor de burgers vanzelf beter wordt. De omschrijving van het leven in Site II laat zien dat zonder adequate regulaties de burgers in een grauwe situatie blijven.

De herinnering aan genocide is zo overweldigend dat gedwongen migratie minder belangrijk lijkt. Maar het verdient zeker aandacht. De mensen pasten niet in een wettelijke categorie, waardoor ze een liminale groep werden. De moeilijkheden van dit soort groepen worden vaak niet gehoord of erkend, omdat ze zich buiten het dominante discours bevinden. Het heeft een sterke wetenschappelijke relevantie om de situatie van een liminale groep zoals de inwoners van Site II te onderzoeken, omdat het begint een gat te vullen in zowel de academische literatuur als het publieke debat waar naar mijn mening meer aandacht op zou moeten worden gericht. Het analyseren van wat er verkeerd ging, kan eraan bijdragen dat dat fouten beter begrepen worden en herhalingen ervan voorkomen worden. In het volgende hoofdstuk zal ik dieper ingaan op de situatie in de grenskampen en waarom de bewoners een liminale groep werden. Maar eerst zal ik aandacht besteden aan de terminologie die ik in dit onderzoek gebruik.

1.6 Terminologie

Voordat ik de historische en sociale situering van de casus Site II toelicht zal ik eerst enkele termen die ik in dit hoofdstuk gebruik verduidelijken. De inwoners van Site II kunnen geen burgers of vluchtelingen genoemd worden, omdat ze de landsgrenzen van Cambodja zijn overgestoken en daardoor het protectoraat van de staat achter zich gelaten hebben, maar ook niet als vluchtelingen erkend werden door Thailand. Ik geef ze daarom de politiek neutrale benaming: bewoners van Site II.

Het land dat wij nu als Cambodja kennen, is vaak van naam veranderd. Onder heerschappij van Lon Nol tussen 1970 en 1975 heette het de Khmerrepubliek en tussen 1975 en 1979 droeg het de naam Democratisch Kampuchea, vaak afgekort als DK. Onder de Vietnamese bezetting tussen 1979 en 1989 heette het land Volksrepubliek Kampuchea. Het zou verwarrend zijn om het land met verschillende namen te benoemen afhankelijk van de tijdsperiode die ik bespreek. Daarom heb ik ervoor gekozen om de naam te gebruiken waaronder het land in Nederland op dit moment bekend staat: Cambodja.

Het regime dat tussen 1975 en 1979 heerste heette de Communistische Partij van Kampuchea, maar ze zijn beter bekend als de Rode Khmer. De leider van het regime heette Saloth Sar maar stond bekend onder de naam Pol Pot. Ik heb ervoor gekozen om de algemeen bekende namen te gebruiken om verwarring te voorkomen. Ik spreek dus over Cambodja, de Rode Khmer en Pol Pot, al is het belangrijk om in gedachten te houden dat dit slechts Westerse geaccepteerde benamingen zijn en niet de werkelijke namen.

1.7 Opbouw

In dit hoofdstuk heb ik de aanleiding van mijn onderzoek, de hoofdvraag, deelvragen en relevanties behandeld. In hoofdstuk twee zal ik een historische en sociale situering geven om de situatie in Site II begrijpelijk te maken. Vervolgens in hoofdstuk drie zal ik de gebruikte theorieën in mijn analyse toelichten. Het overige deel van mijn scriptie bestaat uit de analyse. In hoofdstuk vier wordt de eerste deelvraag behandeld over de invloed van het patroon-cliënt systeem op de opbouw van sociale gemeenschappen. In hoofdstuk vijf wordt de tweede deelvraag behandeld over de invloed van huwelijken. Tot slot zal ik in hoofdstuk zes een conclusie geven en de hoofdvraag beantwoorden.

2 Historische en sociale situering

In dit hoofdstuk wordt de situatie in Site II toegelicht. Om te begrijpen hoe deze tot stand is gekomen zal ik eerst een korte omschrijving geven van het regime die het leven van de bewoners van Site II beïnvloedde voordat ze in het grenskamp terecht kwamen. Daarna zal ik beschrijven hoe dit regime is verstoten en waarom deze situatie een massale migratie op gang heeft gebracht. Tot slot zal ik uitleggen onder welke omstandigheden Site II is opgericht en hoe het leven in dit kamp eruit zag.

2.1 De Rode Khmer

De Rode Khmer kwam aan de macht in Cambodja in 1975 en heerste over het land tot 1979. Het is belangrijk om te begrijpen wat er in deze tijd met het land is gebeurd, omdat het aantoont in hoeverre sociale gemeenschappen in deze tijd zijn ontwricht. Om te begrijpen hoe de bewoners van Site II deze banden weer opbouwden is het nodig om te weten vanuit welke situatie dit gebeurde. Er is in de vier jaar dat de Rode Khmer regeerde veel gebeurd, maar omdat dit niet de focus is van mijn onderzoek zal ik mij beperken tot de belangrijkste aspecten.

Het doel van het regime was het teweeg brengen van een totale socialistische revolutie. Om dit doel te bereiken wilde het regime de volledige macht over het land hebben en werd er geen andere autoriteit naast die van de partij toegestaan. Daarom werden de academische, religieuze of politieke machthebbers in het land geëxecuteerd. Niet alleen personen met autoriteit, maar iedereen die geassocieerd werd met het oude regime zoals leraren en ambtenaren, werd een doelwit voor de genocide die het regime teweeg bracht. De nieuwe gemeenschap die de Rode Khmer tot stand wilde brengen was georganiseerd volgens een gecentraliseerde socialistische economie gebaseerd op rijstproductie. Het plan van de partij was om de jaarlijkse rijstproductie te verdubbelen of zelfs te verdriedubbelen. Door het overschot aan rijst te verkopen zou Cambodja compleet zelfvoorzienend worden en zo de revolutie in stand houden. Bijna de hele populatie werd daarom verplaatst naar collectieve werkkampen op het platteland om rijst te helpen verbouwen (Vickery 1984: 95). Cambodja werd ingedeeld in districten en elk districtshoofd was verantwoordelijk om een vastgesteld aantal tonnen rijst te leveren aan de centrale overheid. Deze quota lag echter zeer hoog en wanneer de benodigde tonnen rijst niet werden behaald gaven de opzichters de bevolking steeds minder rijst om zoveel mogelijk over te houden. Hierdoor raakte de bevolking ondervoed en er kwamen steeds meer mensen om door de combinatie van honger en zware lichamelijke arbeid. Ook executies kwamen steeds meer voor in 1977 en 1978 als vorm van revolutionaire discipline. Burgers werden vermoord als ze niet hard genoeg werkten, maar ook binnen de ranken van militairen en opzichters vonden veel executies plaats door onderling wantrouwen. Het leger verloor aan kracht door deze interne executies en door honger. Dit heeft eraan bijgedragen dat het regime in 1979 werd verslagen door het buurland Vietnam waarmee Cambodja al jaren vocht vanwege een grensdispuut (Ibid: 189). Toen de Rode

Khmer verdreven was, lieten de Vietnamezen hun leger achter om de nieuwe marionettenoverheid, de PRK ofwel: de People's Revolutionary Party of Kampuchea, te beschermen.

2.2 Vietnamese overheersing

Toen de Vietnamezen de Rode Khmer verdreven hadden, heerste er chaos in het land. Mensen waren bevrijd van het strenge regime en begonnen te plunderen om aan eten te komen. Uit opslaghuizen werd rijst gestolen. Koeien, varkens en kippen werden geslacht wanneer ze gevonden werden. De werkkampen werden verlaten, omdat mensen op zoek gingen naar familieleden, voedsel of hun voormalige thuis. In de eerste weken na de invasie was bijna de hele populatie aan het migreren (Heder 1980: 18-30). De afwezigheid van een organisatorisch orgaan werd een steeds groter probleem. Rijstvelden waren verlaten en er was geen centrale overheidsinstelling die de populatie kon helpen in de organisatie van voedselproductie. De PRK was enkele dagen voor de invasie gecreëerd door Cambodjanen, maar het was overduidelijk dat de Vietnamezen de partij beheersten. Hun poging tot het opnieuw collectiviseren van de landbouw stuitte op felle tegenstand, omdat de mensen die waren teruggekeerd naar hun oude woonplaats in steden teruggestuurd werden naar het platteland.

In 1979 was er nauwelijks rijst geplant, omdat veel mensen de werkkampen hadden verlaten. Daar komt bij dat in dit zelfde jaar er een droogte heerste gevolgd door een overstroming, waardoor de al kleine oogst voor een groot deel werd vernietigd. Op deze manier ontstond er een groot tekort aan rijst en de bevolking zag wederom een hongersnood tegemoet (Heder 1908: 43). Hoewel de Vietnamezen aanvankelijk met enthousiasme ontvangen werden, begon er een wantrouwen te ontstaan. Het werd duidelijk dat de situatie van voor 1975 niet meer terug zou komen en dat een nieuwe communistische overheid werd geïnstalleerd. Er ontstonden geruchten dat internationale hulp bij de Thaise grensgebieden werd verleend en dit motiveerde velen om het land te verlaten (Heder 1980: 25).

2.3 Grenskampen

In de eerste helft van 1979 nam het aantal Cambodjanen dat over de Thaise grens vluchtte sterk toe en het Thaise leger begon deze mensen onder dwang terug te sturen. Het meest extreme incident vond plaats in juni 1979. Bij Preah Vihear waren binnen enkele dagen 45.000 Cambodjanen de grens overgestoken. De Thaise militairen werden opgedragen om deze mensen terug te vervoeren naar een afgelegen locatie op de grens die vol lag met landmijnen. Het Vietnamese leger wachtte hen op aan het andere eind van het mijnenveld. In dit incident werden duizenden mensen verwond of

vermoord door de gedwongen repatriatie (Lawyers Committee 1987: 3). De Thaise regering wilde niet de verantwoordelijkheid voor de Cambodjanen op zich nemen die naar hun land vluchtten, maar stond onder grote internationale druk. In september stond de overheid de UNHCR toe om eten en medicijnen te distribueren aan de Cambodjanen die vastzaten in de grensgebieden. Een derde van deze mensen was gestorven door uithongering omdat de enige vorm van voedsel bestond uit de bladeren uit het bos. De premier van Thailand bezocht deze gebieden in oktober en was zo onder de indruk dat hij

de UNHCR toestond om een tijdelijk grenskamp te bouwen en een programma voor rijstdistributie op te zetten. Dit was het begin van het internationale hulpprogramma (Shawcross 1985: 190). Maar het aantal Cambodjanen dat de grens overstak steeg snel: het tweede grenskamp had in januari 1980 al 150.000 bewoners. Door deze snelle groei besloot de Thaise overheid om de grenzen weer te sluiten waardoor het kamp geïsoleerd werd. De bewoners mochten Thailand niet verder intrekken en de toegang tot Cambodja was nu ook afgesloten.

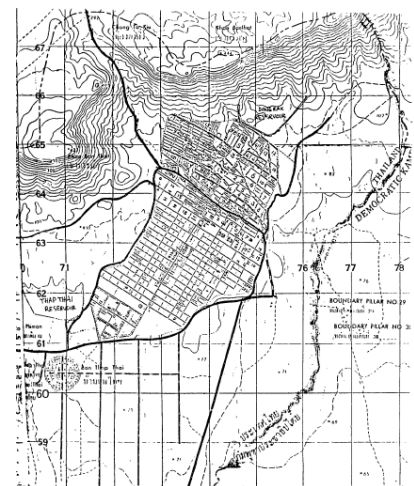
Afbeelding 1

2.3.1 Ontstaan van de grenskampen

Naast de grenskampen op Thais grondgebied waren er ook verzetskampen aan de kant van de Cambodjaanse grens. Het Vietnamese leger besloot in 1985 om deze basis van verzet te vernietigen, waardoor de complete populatie van deze gebieden gedwongen was om de Thaise grens over te steken. Omdat de Vietnamezen hen het land uit wilden hebben, de Thaise regering ze niet wilde opnemen en de United Nations Border Relief Operation (UNBRO) hen wilde beschermen, werd er tussen deze drie partijen een overeenkomst gesloten. De burgers werden gescheiden van de militairen en verplaatst naar grenskampen in Thailand waar de UNBRO ze zou helpen met materiële steun tot het politieke militaire conflict was opgelost. Deze populatie werd niet geclassificeerd als vluchtelingen, maar bleef onder controle van de Cambodjaanse overheid, de CGDK. Tegelijkertijd stonden ze onder de jurisdictie van de Thaise overheid. Uiteindelijk lag de verantwoordelijkheid voor het welzijn van deze groep mensen echter bij de UNBRO (French 1994: 27). In 1985 bouwde de UNBRO acht nieuwe grenskampen net over de grens van Thailand om de ontheemde burgers te beschermen. De locatie van deze kampen is te zien op afbeelding 1. Elk kamp werd beheerd door de civiele administrateurs van één van de verzetsgroepen. De Thaise overheid wilde niet dat deze kampen permanent werden en zorgde daarom dat er zo min mogelijk comfort en veiligheid was. Om te voorkomen dat Cambodjanen zouden vluchten naar Thailand werden Thaise militairen ingezet om de grenzen van de kampen te beheren (Ibid: 28).

2.4 Site II

De grootste van deze acht kampen heette Site II. Dit kamp is ontstaan door het samenvoegen van zeven kleinere kampen. In 1992 woonden daar ongeveer 210.000 mensen. Een schematische weergave van dit kamp is te zien in afbeelding 2. Elke vierkant op de kaart is één vierkante kilometer. Het kamp lag dus op minder dan 1 kilometer afstand van de Cambodjaanse grens. Het terrein van Site II besloeg 7.8 vierkante kilometer, bestaande uit droog en vlak land. Op afbeelding 2 is te zien dat het kamp zich in een afgelegen gebied bevond. Het was

Afbeelding 2

een stuk niemandsland, gelegen tussen de Cambodjaanse grens in het zuidoosten, de Dangrek gebergten in het noorden en de wegen naar het zuiden werden door het Thaise leger bewaakt (Lawyers Committee 1987: 64). Door de ligging van het kamp waren de bewoners ingesloten. Bij een mogelijke aanval van de Vietnamese heersers was er geen kant om op te gaan. Dit was een strategische keuze van de Thaise overheid omdat de Cambodjanen op deze manier dienst deden als een buffer tussen Thailand en de Vietnamese overheid (Savin e.a. 1996: 385).

2.4.1 Het leven in het kamp

De bewoners van site II woonden in bamboehutten die dicht op elkaar stonden, vaak gescheiden door een ondiepe geul met stilstaand water. Het kamp werd omringd door prikkeldraad en aan de randen van het kamp was een beperkte hoeveelheid landbouwgrond beschikbaar. Omdat er niet voldoende voedsel kon worden geproduceerd op deze percelen en er een tekort aan drinkwater was, waren de bewoners afhankelijk van de dagelijkse toevoer van voedsel en water waarin de UNBRO voorzag. Het eten dat zij leverden bestond voornamelijk uit rijst. Daarnaast werden er wekelijkse rantsoenen verstrekt bestaande uit ingeblikt vis en enkele groenten. Op deze manier werd acute ondervoeding verminderd. Echter, een onderzoek van de UNBRO in 1987 stelde vast dat nog steeds dertig procent van de bewoners ondervoed was (Mollica et al 1992: 32).

Ongeveer de helft van de mensen in Site II was werkloos. Het beschikbare werk bestond uit onderlinge handel, handarbeid, kleine bedrijfjes zoals fietsenmakers en bestuurders van fietstaxi's (Savin e.a. 1996: 385). In Cambodja was de meerderheid landbouwer, maar weinig mensen in het kamp hadden daar de mogelijkheid toe. Medische hulp werd verstrekt door vrijwilligersorganisaties. Meestal waren dat Khmer die training hadden gekregen van westerse professionals in de kampen. De hulp voldeed niet aan westerse standaarden, maar was vaak beter dan hulp in Cambodja zelf. Basisscholen waren beschikbaar voor alle kinderen, maar hogere educatie was niet of nauwelijks aanwezig in Site II (Ibid: 386).

2.4.2 Veiligheid

Het gebrek aan veiligheid was een groot probleem in het kamp. Er was weinig toezicht, op de bewaking van de grenzen na. Na de vredesakkoorden in 1991 die bekend staan als de 'Cambodian Peace Accords', werden veel soldaten niet meer betaald, maar ze hadden nog steeds hun wapen. Verkrachtingen en geweldplegingen kwamen in deze periode zeer veel voor in Site II (Ovesen 1996: 47). Daarnaast waren overvallen en afpersingen een constant probleem. Misdaden werden meestal gepleegd door de mensen die macht hadden in het kamp: de Khmer soldaten en de Thaise militairen. De meerderheid van de bewoners in Site II werd niet officieel erkend als vluchteling. Hierdoor hadden ze geen officiële vluchtelingen status en konden ze geen aanspraak maken op de officiële internationale wetgeving betreffende vluchtelingen. Daarom was het bijna onmogelijk om aanspraak maken op relocatie naar een ander, veiliger land.

In dit hoofdstuk heb ik een algemene omschrijving gegeven van de situatie in Site II. Verschillende elementen die ik in dit hoofdstuk heb behandeld, zal ik op een gedetailleerdere manier beschrijven in hoofdstuk vier en vijf. Hierin worden onder andere de aanspraak op relocatie, de hiërarchie in Site II, de organisatie van politieke systemen en huwelijken verder uitgediept. Ik gebruik deze aspecten om de theorie te toetsen en te bekritisieren die ik in het volgende hoofdstuk uiteenzet.

3 Theoretisch Kader

In dit hoofdstuk zal ik mijn hoofd- en deelvragen verder operationaliseren door verwante literatuur en relevante theorieën te behandelen die een rol spelen in de beantwoording van deze onderzoeksvragen. De centrale vraag die ik zal beantwoorden in deze scriptie luidt: Op welke wijze droegen instituties die aanwezig waren in Site II bij aan de heropbouw van lokale sociale gemeenschappen? Ik ga dus onderzoeken hoe de bewoners van Site II de sociale banden die diep zijn beschadigd onder het regime van de Rode Khmer heropbouwden en wat de rol was van verschillende instituties in dit proces. Dit doe ik door verschillende typen sociale relaties te analyseren die tot stand kwamen in Site II. Deze relaties vormen samen een complex geheel wat ik de sociale gemeenschap noem. Dit is het belangrijkste begrip in de hoofdvraag en vormt de kern van mijn scriptie. In de inleiding heb ik een algemene omschrijving gemaakt van deze term, maar in dit hoofdstuk zal ik het uitgebreid operationaliseren: ik zal uitleggen wat ik versta onder dit begrip, welke factoren bijdragen aan een succesvolle sociale gemeenschap en wat verschillende academici over dit thema hebben geschreven. De term ‘instituties’ zal ik niet verder operationaliseren, omdat ik deze voldoende heb toegelicht in de inleiding. Hoe sociale gemeenschappen ontstaan heeft veel te maken met menselijk gedrag en de motiverende kracht hierachter. Wat deze krachten zijn, wordt beargumenteerd in het structuur-agency debat. Ik zal dit debat uitvoerig bespreken in dit hoofdstuk. Tot slot zal ik toelichten hoe instituties bijdragen aan de bouw van sociale gemeenschappen door middel van de begrippen ‘macht’ en ‘emotie’.

3.1 Sociale gemeenschappen

Het belangrijkste concept in mijn onderzoeksvraag is ‘sociale gemeenschappen’. Voordat het mogelijk is om te onderzoeken hoe deze werden opgebouwd in Site II, zal ik deze term operationaliseren. Volgens Cohen en Kennedy (2007) worden gemeenschappen gekenmerkt door diepe coöperatieve banden tussen leden van een groep. Op deze manier komt de term gemeenschap in de buurt van Durkheims idee van sociale solidariteit. Hij noemt dit het gemeenschappelijk bewustzijn en beargumenteert dat dit ontstaat door loyaliteit op basis van gezamenlijke groepswaarden. Volgens Durkheim zijn er verschillende niveaus van sociale solidariteit, zoals het microniveau van de familie en het macroniveau van nationale groeperingen (Cohen & Kennedy 2007: 505).

Ik gebruik het begrip ‘sociale gemeenschappen’ in deze scriptie als een overkoepelende term van individuele sociale banden. Het complexe geheel van sociale banden vormt samen een sociale gemeenschap. Ik kan er echter niet vanuit gaan dat er slechts één sociale gemeenschap bestaat binnen Site II. Het kamp bestond immers uit zeven kleinere kampen die relatief geïsoleerd van elkaar functioneerden. Een sociale gemeenschap behelst dus niet automatisch het hele kamp, en daarom gebruik ik het meervoud.

3.1.1 Solidariteit

Durkheim heeft twee typen solidariteit omschreven, organisch en mechanisch. Mechanische solidariteit ontstaat door gevoelens van gelijkheid wanneer er geen gespecialiseerde arbeid bestaat in een gemeenschap en iedereen hetzelfde werk verricht (Appelrouth 2008: 102). Organische solidariteit ontstaat wanneer arbeid is gespecialiseerd en mensen van elkaar afhankelijk zijn om in alle levensbehoeften te voorzien. Dit resulteert in een complex web van coöperaties. Solidariteit ontstaat door het vertrouwen dat iedereen bijdraagt aan het welvaren van de gemeenschap. Maar volgens Durkheim ervaren mensen dit alleen als de verdeling van arbeid spontaan en vrijwillig ontstaat (Ibid: 104). Solidariteit ontstaat dus volgens Durkheim wanneer er een bewuste keuze is gemaakt door individuen om coöperatieve banden te vormen. Uit deze banden ontstaan weer de sociale gemeenschappen. Door deze redenering neem ik aan dat solidariteit essentieel is voor de heropbouw van sociale gemeenschappen.

3.1.2 Sociale cohesie

Scheff (1990) bekritiseert deze theorie van Durkheim, omdat deze zich alleen focust op de cognitieve verbondenheid tussen actoren en niet naar emotionele connecties¹ kijkt (Scheff 1990: 182). Hierin sluit Scheff zich aan bij de originele theorie van Homans (1958). Ondanks het feit dat hij deze theorie al meer dan vijftig jaar geleden heeft gepubliceerd, is zijn redenering essentieel voor mijn analyse. Volgens hem is sociale cohesie datgene dat mensen motiveert om deel te nemen aan een groep. Deze motivatie splitst hij op in twee verschillende categorieën. De eerste categorie is emotie, het gedrag dat hij 'sociale validatie' noemt. De tweede categorie bestaat uit de waardevolle activiteiten die mensen interesseren (Homans 1958: 597). De connectie tussen emoties en sociale cohesie is een belangrijke aanvulling op de theorie van Durkheim over wat een sociale gemeenschap succesvol maakt. In de analyse van de casus besteed ik in het bijzonder aandacht aan deze emotionele praktijken, omdat deze een belangrijk punt van verschil vormen binnen instituties in Site II.

3.1.3 Emotie

Voortbordurend op de theorie van Homans, benadrukt Scheff de rol van emoties in het bereiken van sociale eenheid. Hij ziet het onderhouden van sociale banden als de meest cruciale menselijke motivatie (Scheff 1990: 5). Het onderhouden van sociale banden hangt af van een wederzijdse investering. Als de legitimiteit van de ene partij niet wordt bevestigd door de ander, dan zullen intense gevoelens van afwijzing en uitsluiting de sociale band beschadigen (Ibid: 7). Scheff is van mening dat de belangrijkste motivatie voor het conformeren aan normen in sociale situaties de angst voor gezichtsverlies is. Trots en schaamte vormen in sociale situaties informele sancties op gedrag, wat mensen motiveert om zich te gedragen op een manier waardoor sociale banden in stand worden gehouden. De sociale structuur van relaties wordt minder zichtbaar omdat mensen niet openlijk

¹ In het verloop van mijn scriptie zal ik de emotionele connecties tussen mensen en de manier waarop deze worden vormgegeven aanduiden met het begrip emotionele praktijken.

onrecht bespreken uit angst voor gezichtsverlies (Ibid: 186). Scheve machtsverhoudingen worden op deze manier in stand gehouden. Een voorbeeld hiervan is het patroon-cliënt systeem, wat ik verderop in dit hoofdstuk zal behandelen. Ik heb verschillende elementen genoemd waaruit sociale gemeenschappen zijn opgebouwd en welke deze gemeenschappen succesvol maken. Nu zal ik dieper ingaan op de relatie tussen het individu en de gemeenschap.

3.2 Structuur en agency

Een basisaanname van de antropologie is dat de mens constant wordt beïnvloed door zijn of haar sociale omgeving. Niet alleen binnen de antropologie, maar ook in andere sociale wetenschappen is dit thema behandeld. Sociologen zoals Simmel, Elias, Bourdieu en Giddens hebben uitvoerig geschreven over dit onderwerp. Durkheim schreef hier het volgende over: ‘Het individu wordt gedomineerd door een morele realiteit die groter is dan hemzelf; namelijk, collectieve realiteit’ (eigen vertaling: Durkheim 1952: 38). Volgens Durkheim is dus het collectieve, wat binnen het volgende debat vertaald kan worden als sociale structuur, bepalend voor het individu. Maar veel wetenschappers zijn kritisch op de grote invloed die aan deze structuur wordt toegeschreven, omdat het vaak zonder kritiek of nader onderzoek wordt geaccepteerd (Lopez & Scott 2000: 1). Uit deze onenigheid is het structuur-agency debat voortgekomen. Dit debat komt neer op de vraag wat de voornaamste factor is in het bepalen van menselijk gedrag. Kunnen mensen als vrije individuen de samenleving vormen of worden mensen juist gevormd door de bestaande structuren van de maatschappij? Al decennia lang is dit onderscheid onderwerp voor debatten in de sociale wetenschappen.

In mijn deelvragen gebruik ik het structuur-agency debat als een middel om de casus Site II te analyseren. Daarom zal ik de begrippen structuur en agency eerst definiëren. De term agency wordt op een kernachtige manier gedefinieerd door Elder-Vass, die het gelijk stelt aan het uitoefenen van reflexiviteit (Elder-Vass 2010: 2). Dit houdt in dat een individu reageert op zijn of haar omgeving op basis van het eigen intellect in plaats van het simpelweg volgen van regels (Giddens 1984: 9). Het tegenovergestelde van actie door eigen overwegingen is actie ontleend uit regels die buiten het individu bestaan. Giddens definieert structuur als de regels en bronnen die individuen gebruiken in de productie en reproductie van sociale actie (Giddens 1984: 19). Hij ziet deze regels als technieken of gegeneraliseerde procedures die gebruikt worden in de uitvoering van sociale actie (Ibid: 21).

3.2.1 Giddens: Overlappende grenzen

Veel hedendaagse auteurs (o.a. Berger, Luckmann, Unger) verwerpen het idee dat sociaal gedrag ofwel wordt bepaald door structurele krachten ofwel door vrije keuzes van individuen. Tegenwoordig erkennen veel wetenschappers dat beide elementen invloed hebben op sociale actie en maken een synthese tussen beide concepten. De grondlegger van dit idee is Anthony Giddens. Om de overlappende grenzen tussen structuur en agency te doorbreken vormde hij een synthese. Volgens hem is structuur een duaal systeem dat zowel gedrag bepaalt als bepaald wordt door sociale actie. Door dit

perspectief is niet meer te onderscheiden welke factoren het resultaat zijn van structuur en welke van agency (Giddens 1984: 21). Ik ben het eens met deze theorie op het punt dat structuur en agency beide factoren zijn die invloed hebben op mensen, maar ik denk niet dat het onmogelijk is om te onderscheiden welke factoren door structuur en welke door agency bepaald zijn.

3.2.2 Elder-Vass: Een nieuwe visie op het debat

Eén van de sociologen die voortborduurde op dit idee van overlap is David Elder-Vass (2010). Hij is van mening dat menselijke actie wordt beïnvloed door sociale factoren maar dat tegelijkertijd individuen in staat zijn om zichzelf en het sociale geheel te beïnvloeden. Hij ziet menselijk gedrag als een constante dialectiek tussen het reflexieve bewustzijn en automatisch gedrag. Hij ziet structuur als de factoren in een samenleving die voorzien in regels en richtlijnen onafhankelijk van de persoonlijke belangen van de deelnemers aan deze instituties (Elder-Vass 2010: 7). Het concept agency deelt hij op in twee categorieën. Het eerste type noemt hij politieke agency, dat is de mogelijkheid om verandering teweeg te brengen en het collectieve leven (Ibid: 88). Het tweede type is individuele agency. Dit is de mogelijkheid van mensen om eigen reflexieve overwegingen te maken en keuzes daarop te baseren (Ibid: 113).

Elder-Vass is het niet eens met Giddens over de manier waarop structuur en agency met elkaar in relatie staan. Hij categoriseert Giddens als een structurationist. Dit houdt in dat hij structuur ziet als iets dat deels binnen individuen bestaat en op die manier menselijk gedrag beïnvloedt. In plaats daarvan omschrijft Elder-Vass zichzelf als een post-structurationist. Dit houdt in dat hij zowel het belang van structuur en agency erkent, maar van mening is dat deze onafhankelijk van elkaar bestaan. Hiermee bedoelt hij dat de structuur buiten het individu bestaat en agency ontstaat vanuit het individu (Ibid: 4). Volgens hem is de oplossing van het structuur en agency probleem het concept 'emergentie'. Dit houdt in dat een geheel eigenschappen kan hebben dat niet in de individuele delen bestaat waaruit dit geheel is opgemaakt. Ofwel: het geheel is groter dan de optelsom van de delen (Ibid: 5). Dit betekent dat structuur emergentie heeft, omdat het een grotere kracht heeft dan de individuen die deel uitmaken van deze structuur. Maar dat individuen tegelijkertijd deze structuur (politieke agency) en zichzelf (individuele agency) kunnen beïnvloeden.

Met deze theorie vervangt Elder-Vass het idee dat sociale actie wordt bepaald door structuur of agency maar dat sommige zaken bepaald worden door de emergentie van structuur en andere zaken door agency van mensen. Deze theorie zal ik testen door de gebeurtenissen binnen de twee gekozen instituties te analyseren op structuur en agency. Ik gebeurtenissen binnen instituties of deze beïnvloed zijn door structurele emergenties of agency. Vervolgens analyseer ik de institutie om te testen of deze indeling werkelijk opgaat en helpt bij het vaststellen van de bijdrage aan de opbouw van sociale gemeenschappen.

3.3 Macht

Wie bepaalt hoe de samenleving gestructureerd wordt heeft alles te maken met macht. Antropologische definities van macht zijn meestal erg breed. Macht is een complex begrip dat door verschillende antropologen op verschillende manieren wordt gedefinieerd. Als uitgangspunt neem ik de definitie van Foucault. Hij ziet macht als het vermogen om sociale actie van anderen te structureren (Foucault 1984: 428). In deze visie vormt macht dus een raamwerk dat het gedrag van mensen beïnvloedt. Dit zou betekenen dat macht enkel verbonden is aan structuur. De argumentatie hierboven dat zowel structuur als agency een samenleving bepaalt kan gebruikt worden als kritiek op deze visie van macht.

3.3.1 Wolf: vier typen macht

Een andere kritische stem komt van Eric Wolf. Hij bekritiseert de eenduidige visie op macht en ziet de definitie van Foucault slechts als één van de vier typen macht. De andere drie typen die hij onderscheidt zijn: macht als een attribuut van een persoon(1); de mogelijkheid van een ego om zijn wil op te leggen aan een alter(2); en het beheersen van de sociale setting van anderen(3) (Wolf 2002: 223). Echter, ik ben van mening dat er een belangrijk probleem bestaat met deze definitie van macht. Deze vier typen zijn naar mijn mening niet los van elkaar te onderscheiden omdat ze sterk met elkaar overlappen en elkaar beïnvloeden. Als Wolfs principe bijvoorbeeld toegepast wordt op de casus van Site II, dan is het tweede type macht toe te schrijven aan de Thaise militairen. Een individuele militair kan naar zijn eigen wens bewoners disciplineren zonder hiervoor verantwoording te hoeven afleggen. Deze zelfde militair bezit als onderdeel van het leger eveneens het derde type macht. Door hun aanwezigheid en grenspatrouilles beperken ze de bewegingsvrijheid van de bewoners, waardoor ze de sociale setting van de bewoners bepalen. Dit alles zorgt er weer voor dat sociale actie van de bewoners wordt gestructureerd, wat het eerste type macht is. Macht is dus een complex begrip dat op verschillende manieren tot uiting komt, maar steeds verbonden en overlappend is met de verschillende typen. Een voorbeeld van een systeem waar macht een belangrijke rol heeft is het patroon-cliënt systeem. Dit systeem wordt in het volgende hoofdstuk geanalyseerd. Ik zal daarom eerst de theoretische basis ervan toelichten.

3.4 Het patroon-cliënt systeem

Volgens Serge Thion is de basis van het politieke systeem in Cambodja de reciprociteit relatie van het patroon-cliëntsysteem (Thion 1983: 11). Dit systeem is gebaseerd op een uitwisseling tussen twee partijen. De cliënt ontvangt bescherming en materiële steun van de patroon in ruil voor zijn loyaliteit en (politieke) steun. Op deze manier verleent de cliënt een positie van aanzien aan de patroon door hem *mukh* te geven, het Cambodjaanse woord voor gezicht (Hinton 2005: 116). Het systeem komt tot uiting in een uitgebreid netwerk van patronen en cliënten. De cliënten van de machtigste patronen vormen meestal zelf patronen van minder machtige cliënten, en zo werkt dit systeem naar onder tot de minst machtige bevolkingsgroepen. Volgens Scott en Kerkvliet (1977) zijn er drie structurele

voorwaarden nodig in een samenleving waardoor een patroon-cliëntsysteem zich goed kan ontwikkelen. De eerste voorwaarde is het bestaan van grote verschillen in rijkdom, status en macht binnen een gemeenschap. Ten tweede is er een afwezigheid van sociale zekerheid en justitiële rechtvaardigheid nodig, waardoor veiligheid, eigendomsrecht en posities niet gegarandeerd zijn. Ten slotte moeten systemen van verwantschap en traditionele dorpsgemeenschappen niet in staat zijn om persoonlijke veiligheid en ontwikkeling te garanderen (Scott en Kerkvliet 1977: 443). Zoals is uitgelegd in het voorgaande hoofdstuk waren al deze voorwaarden in Site II aanwezig.

Anderson noemt dit systeem een verticaal geïntegreerd systeem van gestratificeerde clusters (Anderson 1972: 34). Dit houdt in dat macht in Site II afhankelijk was van het aantal cliënten dat iemand kon verzamelen op basis van de middelen die een patroon had. In hoeverre de cliënten afhankelijk zijn van deze middelen bepaalt de verhoudingen binnen deze machtsrelaties. Hierdoor zijn de machtsrelaties altijd asymmetrisch verdeeld. De patronen handelen vanuit een positie van grotere rijkdom, status en macht en leveren voorzieningen die de cliënten niet kunnen terugbetalen. Hierdoor ontstaat gemakkelijk machtsmisbruik. Dit blijft vaak onzichtbaar en onbesproken door de emotionele praktijken die eerder in dit hoofdstuk besproken zijn. Cliënten behoren gezichtsverlies van de patroon te voorkomen, en dus wordt de sociale orde niet verstoord met klachten of confrontaties. Het is hierin wel belangrijk te beseffen dat deze relaties niet statisch zijn. Cliënten kunnen zelf macht ontwikkelen en daardoor minder respect tonen voor de patroon. Cliënten kunnen ook van patroon wisselen en daardoor hun positie verbeteren (Hinton 2005: 117).

3.5 Conclusie

In dit hoofdstuk heb ik de theoretische inbedding van mijn hoofd- en deelvragen behandeld. Het structuur en agency debat dat hierin is uitgelegd zal ik gebruiken om de opbouw van sociale gemeenschappen in Site II te analyseren. Ik zal voornamelijk gebruik maken van de theorie van Elder-Vass: Verschillende actoren hebben verschillende invloeden, ofwel agency ofwel structurerend. Het is belangrijk om te onthouden dat dit onderscheid een uitgangspunt is. In de hoofdstukken die volgen zal ik de problemen die ontstaan door een dergelijk onderscheid behandelen door ze te relateren aan academici die over het structuur-agency debat hebben geschreven en door hun ideeën weer te toetsen aan voorbeelden uit de casus van Site II.

Doordat ik de term sociale gemeenschappen heb geoperationaliseerd en de elementen die hieraan ten grondslag liggen, zoals sociale cohesie, emotionele praktijken en macht, is het makkelijker om te bepalen welke elementen van instituties bijdroegen aan de heropbouw van deze gemeenschappen. Tot slot heb ik de theoretische basis van het patroon-cliëntsysteem behandeld in dit hoofdstuk. In het volgende hoofdstuk zal ik mijn analyse hiervan uitvoeren.

4 Het patroon-cliëntsysteem

In dit hoofdstuk wordt de eerste deelvraag behandeld: Welke rol had het patroon-cliëntsysteem binnen Site II in de heropbouw van sociale gemeenschappen? Uitgaande van de theorie van Elder-Vass bestaan er binnen deze institutie structurele elementen, maar tegelijkertijd elementen van agency van de mensen die deel uitmaken van deze institutie. Ik zal in dit hoofdstuk deze verschillende elementen onderscheiden en de invloed daarvan beoordelen op de heropbouw van sociale gemeenschappen.

4.1 Scheve machtsverhoudingen

Volgens Lindsay French werden bijna alle hiërarchische relaties in de grenskampen bepaald door het patroon-cliëntsysteem. Zoals uitgelegd in het vorige hoofdstuk houdt dit systeem in dat minder machtige actoren hun loyaliteit aan machtigere actoren beloofden in ruil voor bescherming en materiële steun (French 1994: 159). De reden waarom dit systeem in Site II in het bijzonder zo sterk ontwikkeld was, is de scheve machtsverhoudingen. Scott en Kerkvliet noemen deze verhouding de onderhandelingspositie. Deze positie wordt bepaald door de mate waarin de cliënt afhankelijk is van de patroon en omgekeerd (Scott en Kerkvliet 1977: 441). In Site II waren de bewoners sterk afhankelijk van de administrateurs die de functie van patroon vervulden, omdat zij de bestaansmiddelen beheersten in een omgeving die weinig natuurlijke hulpbronnen bezat. Daar komt bij dat de bewoners in een onveilig gebied leefden en bescherming niet werd gegarandeerd door hulporganisaties, de Thaise of Cambodjaanse overheden (Ibid: 160). Daarom hadden mensen een machtige patroon nodig voor bescherming. Ten slotte hadden de patronen veel macht, omdat er geen rivalen waren om hun macht te bestrijden. De meeste mensen waren immers niet vrij om Site II te verlaten en buitenstaanders konden het kamp niet in, omdat de grenzen werden bewaakt door gewapende Thaise militairen. Hoe de machtsverdeling binnen Site II was georganiseerd wordt in de volgende paragraaf behandeld.

4.1.1 De macht van lokale leiders

Onder de lokale leiders was macht verdeeld volgens een ordelijke hiërarchie. Elk kamp werd bestuurd door een kampleider, onder zich had hij sectieleiders en daaronder stonden weer groepsleiders. Iedere leider had zijn eigen verantwoordelijkheden en een bepaald niveau van aanzien. Voorbeelden van deze verantwoordelijkheden waren: het organiseren van UNBRO distributies, het overzien van wateraccumulatie, de orde handhaven in het kamp en informatie verspreiden. Deze taken werden verdeeld binnen administratieve comités en de uitvoerders hiervan werden administrateurs genoemd. Ze bestonden uit afgevaardigden van het KPNLF, ofwel: Khmer People's National Liberation Front. Deze organisatie bestond uit verschillende militaire bewegingen die zijn gaan samenwerken in de strijd tegen de Vietnamese bezetting van Cambodja. De administrateurs focusten op sociale behoeften

zoals educatie, gezondheidszorg en veiligheid, maar tegelijkertijd trachtten ze de burgers te organiseren in rebellengroepen om te vechten in Cambodja (French 1995: 162).

De UNBRO, de United Nations Border Relief Organization, speelde een belangrijke rol in de in stand houding van de scheve machtsrelaties binnen het patroon-cliëntsysteem. Zij leverden de materialen waarvan de bevolking afhankelijk was. Maar de UNBRO kon deze taak niet vervullen zonder de samenwerking met de administrateurs. Ze vertrouwden aan hen de distributie van deze materialen toe en daardoor gaven ze de administrateurs een sterke machtsbasis in het kamp (Ibid: 166). In deze paragraaf heb ik laten zien hoe de structuur van het patroon-cliëntsysteem in elkaar zit. De reciprociteitsrelatie die aan de grondslag licht van het patroon-cliëntsysteem zorgt voor een ordening in het kamp van macht en van bestaansmiddelen. Tegelijk kan beargumenteerd worden dat de scheve machtsverhoudingen en het machtsmisbruik van de patronen een vorm van agency is. Het systeem dat bedoeld is om wederzijdse voordeel te bereiken wordt misbruikt om het persoonlijk gewin van administratoren te vergroten. Ondanks het feit dat dit de cliënten in een machteloze positie brengt, droeg dit systeem wel bij aan de opbouw van gemeenschappen. Ondanks het onderlinge wantrouwen moesten mensen zich wel verbinden aan anderen, omdat het te gevaarlijk was om buiten dit systeem te leven in Site II. Het is echter belangrijk om te onthouden dat de situatie als hierboven beschreven is niet statisch was. In de volgende paragraaf ga ik daarom in op de veranderlijkheid van machtsverhoudingen in Site II.

4.1.2 Verschuiving van machtsvelden

De situatie van de bewoners van Site II was onderhevig aan constante verandering. Steeds werden er nieuwe UNBRO-programma's geïntroduceerd en andere werden plotseling geschrapt. Steun van donoren verschoof afhankelijk van het politieke klimaat. Het patroon-cliëntsysteem was hier een belangrijke reden voor, omdat de patronen in het kamp weer cliënten waren van hogere politieke organen. In de politiek heerste er een onophoudelijke machtsstrijd tussen generaal Sak en de president Son Sann. De administrateurs van deze twee patronagenetwerken hadden daardoor constant wisselende hoeveelheden macht. Hierdoor streefden de bewoners er constant naar om zich te liëren aan de patroon die op dat moment het meeste macht had om zo een betere baan of beste kansen te verkrijgen (French 1995: 179). Het resultaat van deze situatie was dat de banden tussen patronen en cliënten losser werden, omdat cliënten hun loyaliteit baseerden op de patroon met de meeste macht. Dit voorbeeld laat zien dat de cliënten niet volledig machteloos waren binnen het patroon-cliëntsysteem. Ze gebruikten hun agency om binnen de grenzen van dit systeem een situatie te creëren die het meest voordelig was voor hun. Maar door het veranderen van patroon werd de structuur van het systeem aangetast, omdat loyaliteit van de cliënt niet langer gewaarborgd was. Omdat patronen door politieke fluctuaties hun cliënten konden verliezen, moesten zij nieuwe manieren verzinnen om hen aan zich te binden. Hierdoor nam geweld en intimidatie toe in het kamp (Ibid: 180).

4.2 Trots en schaamte

Het wisselen van patronen was geen lichte beslissing. Een belangrijke motivatie om bij de huidige patroon te blijven en de sociale orde niet te verstoren was het principe van trots en schaamte. Volgens Scheff zijn dit belangrijke elementen die het gedrag van mensen beïnvloeden. Door de schande die gezichtsverlies met zich meebrengt wordt er volgens hem gehandeld op een manier waarop de bestaande sociale banden in stand worden gehouden. Door de behoefte om een openlijke confrontatie te voorkomen worden patroon-cliëntrelaties in stand gehouden, zelfs als ze niet goed functioneren (Scheff 1990: 186). Gezichtsverlies was een zware vernedering voor de bewoners in Site II en de angst voor een dergelijke vernedering voorkwam dat er openlijk over onrecht gesproken werd (Ovesen 1996: 34). De vraag is of dit principe bijdraagt aan de opbouw van sociale gemeenschappen. Aan de ene kant houdt het relaties in stand en zorgt het voor een stabiele orde. Aan de andere kant bemoeilijkt het solidariteit omdat mensen aan elkaar verbonden blijven zelfs wanneer er geen oprechte loyaliteit meer bestaat tussen partijen. Over de invloed van emotionele praktijken op de kwaliteit van sociale banden binnen het patroon-cliëntstelsel kom ik later in dit hoofdstuk terug.

4.3 Gebrek aan solidariteit

In de omschrijving van organische solidariteit van Durkheim, zijn de leden van een samenleving afhankelijk van elkaar op basis van een vrijwillig gekozen verbintenis. Hiervan was geen sprake in Site II, omdat de mensen in zekere zin gedwongen werden om zich aan te sluiten bij een patronagenetwerk. Dedden ze dit niet, dan ontstonden er extra grote risico's wat betreft veiligheid en voedselzekerheid. Hierdoor kwam de vorming van solidariteit in gevaar. Een tweede element dat volgens Durkheim solidariteit veroorzaakt is het vertrouwen dat elk lid van een gemeenschap bijdraagt aan de welvaart van de groep. In hoofdstuk twee heb ik uitgelegd waarom er een sterk wantrouwen heerste binnen Site II. Vooral tussen patronen en cliënten bestond weinig vertrouwen door machtsmisbruik van de patronen en gebrek aan loyaliteit van de cliënten. Deze argumentatie suggereert dat door de gedwongen aansluiting bij patronagenetwerken en het gebrek aan vertrouwen tussen patroon en cliënt een gebrek aan solidariteit ontstond, waardoor de opbouw van sociale gemeenschappen bemoeilijkt werd. Om te testen of deze redenering klopt zal ik in de volgende paragraaf een casus onderzoeken binnen Site II waar wel solidariteit aanwezig is.

4.4 De casus van Sanro

Er bestond één subkamp binnen Site II waar de banden tussen patronen en cliënten niet onderhevig was aan verandering op basis van opportunistische overwegingen. Het kamp Sanro illustreert hoe een sterke sociale gemeenschap functioneert. Door de elementen te onderscheiden waarin kampen met een sterke sociale gemeenschap verschillen met kampen met een zwakke sociale gemeenschap, kan ontdekt worden welke factoren bijdragen aan sociale cohesie en wat de rol is van de emotionele praktijken in de opbouw van sociale gemeenschappen.

In Sanro woonden dertienduizend Cambodjanen die grotendeels uit dezelfde regio kwamen. Dit was een arme rurale regio die dichtbij Site II gelegen was en ver van de invloed van de hoofdstad Phnom Penh (French 1995: 162). De machtsstructuren in het kamp waren ook hier volgens het patroon-cliëntsysteem geordend. Vlak nadat het regime van de Rode Khmer was verslagen, namen lokale verzetsstrijders de leiding in dit gebied over. Deze strijders kregen trouwe volgelingen onder de bevolking van deze regio, omdat zij de dorpen beschermden tegen de nieuwe agressors, de Vietnamezen. In het kamp bestond geen duidelijk onderscheid tussen burgers en militairen, omdat elke burger soldaat was of een familielid van een soldaat. Daardoor heerste er een sterk gevoel in het kamp dat er een gezamenlijk doel bestond: Cambodja bevrijden van de Vietnamezen en hun communistische overheersing (Ibid.). Dit maakte van Sanro een waar verzetskamp.

De leider van het kamp heette Khaek. Hij voorzag in de behoeften van de bewoners op een niveau dat veel hoger lag dan de burgers gewend waren uit de tijd vóór de Rode Khmer. Hij had een goede relatie met zowel de militaire leiders in het kamp als de sectie- en groepsleiders die onder hem stonden. Hij benoemde deze leiders op basis van persoonlijk vertrouwen en zorgde op deze manier dat zij daardoor eveneens hun functie rechtvaardig uitoefenden. Hij voorzag in bescherming en zorgde dat de bevolking water, eten en bouwmaterialen kreeg van de UNBRO wanneer dat nodig was. De burgers waardeerden zijn leiderschap en gaven in ruil daarvoor hun oprechte loyaliteit (Ibid: 163).

4.4.1 De verschillen met andere kampen

Deze casus vormt een duidelijk contrast met de overige de kampen in Site II. In de meerderheid van de kampen woonden mensen uit verschillende gebieden. Doordat mensen elkaar niet kenden bestond er een groot wantrouwen in de kampen tussen de burgers onderling en naar de leiders toe. Toch behielden de mensen loyaliteit naar de leiders, niet uit oprechte toewijding, maar uit angst en noodzaak, omdat ze afhankelijk van hen waren. Tevens hadden de mensen in de meeste kampen geen gezamenlijk doel. Mensen waren met verschillende redenen naar Site II gekomen. Sommigen kwamen om te handelen, om voedselhulp te krijgen, om naar een veiliger land te worden gezonden of waren op zoek naar familieleden. Dit staat in contrast met het kamp Sanro waar iedereen uit dezelfde regio kwam en er een mate van een gezamenlijk doel heerste. Daar komt bij dat in de meeste kampen de levenskwaliteit erg laag was. De omstandigheden waren slechter dan in de periode voor 1975 en voldeed niet aan de levensstandaard die de bewoners hoopten te krijgen. Hierdoor ontbraken oprechte gevoelens van dankbaarheid en respect (Ibid: 164). Echter, de bewoners in Sanro waren de leiders over het algemeen juist erg dankbaar voor het goede leiderschap.

4.5 Conclusie

In dit hoofdstuk heb ik laten zien dat binnen het patroon-cliëntsysteem zowel structurerende elementen als agency voorkomt. Dit sluit aan bij de theorie van Giddens, namelijk dat de structuur gebruikt wordt door individuen zowel voor de productie als de reproductie van sociale actie (Giddens 1984: 19). Dit

houdt in dat mensen de structuur gebruiken om hun individuele doelen na te streven, wat te zien is in paragraaf 4.1.2 bij cliënten die van patroon wisselen. Tegelijkertijd houdt dit in dat de structuur mensen beïnvloedt en dit het sociale leven bepaald, wat te zien is in paragraaf 4.1 waarin de invloed van het patroon-cliëntsysteem wordt omschreven.

Het valt te concluderen dat het patroon-cliëntsysteem geen eenduidige rol heeft in de heropbouw van sociale gemeenschappen. Bepaalde elementen binnen dit systeem zorgen voor een versterking van gemeenschappen maar andere elementen verstoren solidariteit wat de opbouw van gemeenschappen bemoeilijkt. Door dit systeem werden mensen verbonden aan elkaar en verkregen ze voordelen van deze relaties zoals bescherming, toegang tot voedsel en politieke steun. Tegelijkertijd zorgden de scheve machtsverhoudingen dat deze banden niet vrijwillig waren en niet gebaseerd op solidariteit. Dit had een negatief effect op de opbouw van sociale gemeenschappen. Er ontstond door dit systeem een tijdelijke balans, maar het feit dat schommelingen in het politieke klimaat deze balans verstoorden laat zien dat de banden die hieruit voortkwamen niet duurzaam waren.

De casus van Sanro laat zien hoe duurzame banden wel bereikt kunnen worden. Wanneer het patroon-cliëntsysteem op een vrijwillige basis wordt gebruikt en beide partijen tevreden zijn over de relatie ontstaat er solidariteit en een oprechte verbintenis. Het is te zien dat in dit kamp de sociale gemeenschap erg sterk was. Hieruit valt te concluderen dat keuzevrijheid en solidariteit bepalend zijn voor rol van het patroon-cliëntsysteem in de opbouw van sociale gemeenschappen.

5 Huwelijken

In dit hoofdstuk wordt de tweede deelvraag behandeld: Welke rol hadden huwelijken binnen Site II in de heropbouw van sociale gemeenschappen? De reden dat ik ervoor heb gekozen om huwelijken te analyseren is vanwege de centrale rol ervan in Cambodja voor 1975 en door de grote veranderingen die deze institutie heeft doorgemaakt in de jaren daarna. Om de invloed van het huwelijk te onderzoeken, kijk ik eerst naar de verschillende motivaties om een huwelijk aan te gaan. Vervolgens onderzoek ik welk effect dit heeft op de kwaliteit ervan en van de gemeenschappen waarin deze plaatsvinden. In mijn analyse onderscheid ik steeds structurende elementen en elementen van agency. Op basis van dit onderscheid kaart ik aan wat het aandeel is van deze individuele elementen aan de heropbouw van sociale gemeenschappen. Voordat ik hiermee begin zal ik eerst een korte omschrijving geven van de manier waarop huwelijken zich hebben ontwikkeld voor en tijdens de tijd van de Rode Khmer.

5.1 Huwelijken voor 1975

Voor de tijd van de Rode Khmer waren huwelijken de voornaamste manier waarop families aan elkaar werden verbonden (Ebihara 1981: 110). Deze gecombineerde familie vormde de basis van arbeidsverdeling en de overdracht van kennis en culturele waarden (Martel 1975: 200). Er hing dus veel af van een goede huwelijksmatch. Een bruiloft was in deze tijd daarom een grote gebeurtenis. Het duurde meestal twee dagen en werd betaald door de ouders van de bruid. Maar de grootte van de bruiloft hing ook af van de bruidsschat die de bruidegom betaalde. Huwelijken in deze tijd zorgden voor relaties van reciprociteit, omdat van gasten verwacht werd een gift te geven en zo bij te dragen aan de financiële aspecten van het huwelijk. Daar tegenover stond de verwachting dat een gelijksoortig bedrag zou worden betaald wanneer de gast zelf een huwelijk aanging. De omvang van de bruiloft reflecteerde de eer van de bruid en haar familie (French 1994: 119). Daarnaast waren de keuze van de huwelijkspartner en de grootte van de bruiloft indicaties van de rijkdom en het aanzien die een bepaalde familie genoot (Ovesen 1996: 58). Dit toont aan dat huwelijken in deze tijd een belangrijke rol hadden in sociale gemeenschappen. Het kan gezien worden als middel om iemands plaats binnen een gemeenschap weer te geven en als een manier om aanzien en sociale banden te versterken. Dit veranderde echter na 1975.

5.2 Huwelijken tijdens de Rode Khmer

Tijdens het regime van de Rode Khmer werd de rol van instituties actief bestreden die sociale organisatie creëerden en een basis vormden van macht. Het huwelijk was hier ook onderdeel van. Eén van de methoden om deze institutie te ondermijnen was door families uit elkaar te halen door ze in seksueel gesegregerde kampen aan het werk te zetten. Vervolgens stimuleerde het regime het ontstaan van wantrouwen tussen kinderen en hun ouders. Kinderen werden geleerd dat iedereen die

leefde tijdens voorgaande regimes een mogelijke verrader was, en dat zij daarom trouw moesten zijn aan de partij in plaats van aan hun familie (Hinton 2005: 131). Tot slot probeerde de Rode Khmer zoveel mogelijk functies over te nemen die altijd door de familie vervuld werden. Maaltijden waren bijvoorbeeld geen gezinsaangelegenheid meer omdat alle burgers uit de werkkampen gezamenlijk aten. Een ander voorbeeld is de overname van de autoriteit op het gebied van huwelijken. Normaal gesproken werd een huwelijk door de ouders van de bruid en bruidegom geregeld. Nu regelde de overheid dit en werden er massahuwelijken tussen vreemden georganiseerd (Ebihara 1986: 19). Er werd daardoor niet gelet of het paar een goede match was: of ze elkaar mochten en of hun sociale status gelijkwaardig was. Dit ondermijnde de sociale functie van huwelijken om status te reproduceren en sociale banden te versterken.

5.3 Veranderingen van huwelijken in Site II

In Site II ontstonden er nieuwe patronen wat betreft het sluiten van huwelijken. Omdat families vaak niet intact waren konden ouders in veel gevallen niet beslissen over een huwelijksband. De overheid bepaalde ook niet meer wie trouwden. Daarom ontstond er een derde manier: mensen begonnen zelf te kiezen met wie ze wilden trouwen, vaak op basis van zeer praktische redenen. Daarnaast veranderde de relatie tussen echtgenoten. Er heerste vooral in de eerste jaren veel wantrouwen binnen Site II. Door het regime van de Rode Khmer reikte het vertrouwen van mensen niet veel verder dan hun meest naaste familieleden. Hierdoor kwam het vaak voor dat nieuwe echtgenoten elkaar zelfs wantrouwen en weinig met elkaar deelden (French 1994: 201). Dit kwam deels doordat het moeilijk was om veel te weten te komen over de huwelijkspartner. Voor 1975 werden huwelijken pas gesloten als het goede karakter van de huwelijkspartner en de familie was vastgesteld. Dit werd gedaan door langdurige connecties tussen beide families en door gebruik te maken van een netwerk van vrienden en kennissen die de andere partij kenden. Maar omdat deze netwerken bijna niet bestonden in Site II was het vaak niet mogelijk om een goed beeld te krijgen van de huwelijkspartner (Ibid: 206).

5.3.1 Minder sociale beperkingen

Een tweede gevolg van de afwezigheid van familienetwerken was dat er minder sociale beperkingen en verwachtingen bestonden in het sluiten van een huwelijk. De ceremonie werd niet meer uitgebreid gevierd, omdat mensen daar geen geld voor hadden en het toch niet meer symbool stond voor sociale status omdat families er vaak niet bij betrokken waren (Ibid: 206). Daar komt bij dat er een gevoel van tijdelijkheid heerste in Site II en een gebrek aan voorzieningen, waardoor elke mogelijkheid op een betere positie werd aangegrepen. Hierdoor werden er andere huwelijksmatches gesloten dan acceptabel geweest zou zijn voor 1975. Het kwam bijvoorbeeld vaak voor dat jonge mannen zonder familie of rijkdom trouwden met oudere vrouwen die financieel onafhankelijk waren, maar te oud om als een goede huwelijkspartner gezien te worden (Ibid: 208). Dit zou voor 1975 als een schandelijk huwelijk gezien zijn, maar in Site II kwam het zoveel voor dat het niet meer als opvallend of raar

gezien werd. Het leverde namelijk voordelen op voor beide partijen: De vrouw kreeg op deze manier bescherming en de man konden gebruik maken van de financiële middelen van zijn vrouw.

Dit is een goed voorbeeld van de manier waarop agency gebruikt werd binnen het huwelijk. De structuur die mensen kenden sloot niet langer aan bij de situatie in Site II en daardoor maakten mensen hun eigen overwegingen hoe een huwelijk bij zou kunnen dragen aan het welvaren binnen het kamp. Dit zorgde ervoor dat ondanks het wantrouwen en het gebrek aan kennis over de huwelijkspartner, er toch nieuwe verbonden werden gesloten. Het gebruik van agency op deze manier droeg daarom sterk bij aan de heropbouw van sociale gemeenschappen. Veel mensen die aankwamen in Site II waren immers alleen en dit zorgde voor extra kwetsbaarheid. Door een huwelijk als hierboven is beschreven aan te gaan ontstonden er nieuwe families en zo werden nieuwe sociale banden gevormd. Dit wordt ondersteund door de data van Shawcross die het hoge geboortecijfer in de grenskampen onderzocht. Volgens hem was dertig procent van de vrouwen zwanger in de eerste jaren van het kamp (Shawcross 1985: 303). In de volgende paragrafen zal ik nog twee manieren behandelen waarop mensen hun agency gebruikten in het sluiten van huwelijken.

5.3.2 Toegang tot rijst

Tot 1988 bestond er een belangrijke praktische reden voor alleenstaande mannen om te trouwen in Site II. De UNBRO distribueerde namelijk alleen rijst aan vrouwen en meisjes. Dit deden ze in een poging om te voorkomen dat verzetsgroepen gebruik zouden maken van de rijst. Daarom gaven ze alle vrouwen en meisjes die ouder was dan acht jaar genoeg rijst voor 2.75 personen (Shawcross 1984: 364). Op die manier zouden de vrouwen genoeg te eten hebben voor zichzelf, hun echtgenoot en jonge kinderen. Dit systeem werkte echter niet. De verzetssoldaten eigenden zich het eten alsnog toe door het plunderen van huizen, waardoor de bewoners te weinig hadden voor zichzelf (Ibid: 366). Maar mannen konden niet direct eten krijgen van de UNBRO en moesten zich daarom verbinden aan een huishouden waarin vrouwen en meisjes leefden. Veel huwelijken werden om deze reden gesloten.

5.3.3 Kans op relocatie

Veel mensen trokken naar Site II, omdat ze hoopten vanuit een grenskamp naar een veiliger land te kunnen migreren. Veel huwelijken werden gesloten in een poging om meer kans te maken op de mogelijkheden tot relocatie. Tegelijkertijd werden huwelijken verbroken wanneer echtgenoten dachten dat dit hun kans op relocatie groter zou maken. Vaak kwamen mannen eerder dan hun vrouwen aan in Site II en trouwden daar met een vrouw die al langer in het kamp woonde. Op deze manier werden de families verdeeld die nog in tact waren door de hoop op relocatie. Er gingen veel geruchten de ronde in Site II over de voorwaarden van relocatie. Echter, betrouwbare informatie hierover was schaars. Net als alle andere regelingen in Site II veranderden ze snel en niemand had een duidelijk beeld van de werkelijke voorwaarden voor relocatie (French 1994: 203).

5.4 Minder duurzame banden

Naast de strategische redenen om een huwelijk aan te gaan die hierboven staan omschreven, hadden mannen en vrouwen normaal gesproken beiden voordeel aan een huwelijksrelatie. Het was de taak van de vrouw om haar man te verzorgen en toegang te verschaffen tot voedsel. De man voorzag de vrouw in veiligheid, omdat alleenstaande vrouwen in Site II kwetsbaar waren voor verkrachting en diefstal. Wanneer deze voordelen niet gemerkt werden, of wanneer de beoogde resultaten van strategische huwelijken zoals hierboven beschreven zijn niet behaald werden, volgde er vaak bitterheid en spanning tussen echtgenoten (French 1994: 201). Mannen namen in een dergelijke situatie soms een tweede vrouw en ging bij haar familie wonen in de hoop dat een tweede verbinding wel de beoogde voordelen zou leveren. Dit resulteerde niet vaak in een scheiding, omdat hier een sociaal stigma op rustte. Maar zonder te scheiden werden vrouwen in de praktijk wel vaak verlaten. In een dergelijke situatie was volgens French een scheiding zelfs onwenselijk voor de vrouw, omdat gescheiden vrouwen een zeer laag aanzien hadden in Site II. Dit gold in mindere mate voor mannen, maar zij leden alsnog gezichtsverlies na een scheiding (French 1994: 206). Dit toont aan dat de huwelijken die uit pragmatische overwegingen sloten werden in de eerste instantie wel bijdroegen aan de opbouw van sociale gemeenschappen, maar tegelijkertijd op de lange termijn ook schadelijke gevolgen kon hebben voor de opbouw van sociale banden, aangezien dit type huwelijk minder duurzaam was.

Over de toenemende ontbinding van huwelijken heeft Anthony Giddens een theorie ontwikkeld. Volgens hem is er de laatste decennia een proces gaande dat hij detraditionalisatie noemt (Giddens 1999: 43). Dit houdt in dat door modernisering en globalisering mensen steeds minder vaak huwelijken aangaan op basis van tradities. Volgens hem voorzag een ‘traditioneel’ huwelijk in een structuur die voor een stabiele samenleving zorgde. Want de internalisatie van deze structuur hadden mensen gedeelde opvattingen over de rol hiervan in een gemeenschap. Maar door de blootstelling aan nieuwe ideeën werden traditionele motivaties en gewoonten binnen huwelijken niet langer kritiekloos aangenomen. Giddens legt uit dat mensen steeds vaker huwelijken sluiten op basis van individualistische criteria zoals eigenbelang. Volgens hem resulteert dit in minder duurzame banden, waardoor de stabiliteit van sociale gemeenschappen afneemt (Ibid: 60). Dit is deels terug te zien in Site II. Mensen sloten daar vaker huwelijken vanwege eigenbelang en zoals hierboven uitgelegd staat zorgde dit vaak voor minder duurzame banden. Echter, de theorie van Giddens gaat niet volledig op. Naarmate de jaren volgden was er juist een trend te zien in Site II waarin huwelijken steeds meer kenmerken kregen uit de tijd voor 1975.

5.5 Terug naar tradities

In mijn omschrijving van agency binnen huwelijken lijkt het wel alsof de functie van huwelijken van voor 1975 volledig was verdwenen in Site II en dat elk huwelijk op basis van pragmatisme en persoonlijk gewin gesloten werd. In de eerste jaren na de oprichting van Site II was dit vaak het geval, maar na ongeveer vijf jaar kwam hier verandering in. De manier waarop huwelijken werden gesloten

voor 1975 begon in deze periode weer in gebruik te raken (Ibid: 205). Jongeren waren op huwbare leeftijd gekomen in een tijd waarin de ouders inmiddels de omgeving kenden en meer sociale contacten hadden opgebouwd, waardoor ze andere families konden kiezen om een band mee te vormen. Omdat er weinig hulpbronnen beschikbaar waren in Site II, was een jong en mooie dochter veel waard om uit te huwelijken. Ouders probeerden een zo gunstig mogelijk huwelijk te regelen voordat ze te oud werd en daarom was het belangrijk om goed te weten welke jongemannen een goede huwelijkspartner zouden vormen. De ouders kregen dus weer meer inspraak in de vorming van een huwelijksband en het goede karakter van de echtgenoot werd weer een belangrijk criterium voor een match. Daarnaast werden huwelijksceremonies weer grotere evenementen. Hierdoor konden families weer het aanzien en sociale banden versterken wat bijdroeg aan de opbouw van sociale gemeenschappen (Ibid: 210).

5.6 Conclusie

In dit hoofdstuk heb ik laten zien dat de functie van huwelijken op basis van de situatie en erg snel kan veranderen. Huwelijken werden eerst gesloten door de ouders van het echtpaar, tijdens het regime van de Rode Khmer werden ze gesloten door de overheid, in de eerste jaren van Site II werden voornamelijk gesloten op basis van de agency van individuen, maar naar vijf jaar kregen de ouders weer meer invloed in de keuze. Het gebruik van agency binnen deze institutie droeg in de eerste instantie bij aan de heropbouw van sociale gemeenschappen, omdat het zorgde voor nieuwe banden, nieuwe families ontstonden hierdoor wat resulteerde in meer stabiliteit en veiligheid. Tegelijkertijd zorgde het opportunisme in het sluiten van huwelijken voor minder duurzame banden. Als het beoogde doel niet bereikt werd dan werden vrouwen vaak verlaten voor een tweede echtgenote. Daarnaast waren in de eerste jaren families meestal niet betrokken bij een dergelijk huwelijk of werden bestaande families er zelfs door opgebroken. Echter, naarmate deze families langer verbleven in het kamp en er een huwelijkspartner voor de kinderen gevonden moest worden ontstonden er weer sterkere sociale netwerken om het goede karakter van mogelijke echtgenoten te onderzoeken. Dit droeg bij aan de versteviging van sociale banden en dus aan de opbouw van sociale gemeenschappen.

6 Conclusie

De centrale vraag die ik heb behandeld in deze scriptie luidt: Op welke wijze droegen instituties die aanwezig waren in Site II bij aan de heropbouw van lokale sociale gemeenschappen? Dit is een brede vraag en daarom maakte ik mijn deelvragen juist extra specifiek. Ik koos twee instituties uit: het patroon-cliëntsysteem en huwelijken. Vervolgens analyseerde ik wat de rol hiervan was op de heropbouw van sociale gemeenschappen in Site II. Aan de basis van deze analyse ligt de theorie van Elder-Vass over structuur en agency. Hij is van mening dat menselijk gedrag niet volledig kan worden verklaard door structurele eigenschappen of individuele agency. Als alternatief stelt hij voor dat bepaalde elementen binnen instituties ofwel een structurerend karakter hebben, ofwel een agency bezitten. Daarom heb ik in mijn analyse eerst deze losse elementen onderscheiden en van elk element individueel het aandeel bij de heropbouw van sociale gemeenschappen onderzocht. Omdat deze losse elementen elk een andere invloed hadden op de opbouw van sociale gemeenschappen, bleek de theorie van Elder-Vass zeer bruikbaar om de casus van Site II te onderzoeken. Op deze manier kon ik namelijk een genuanceerder beeld geven van de invloed van de twee instituties. De resultaten van deze analyse worden in dit concluderend hoofdstuk weergegeven.

6.1 Patroon-cliëntrelaties

De eerste deelvraag luidt: Welke rol had het patroon-cliëntsysteem binnen Site II in de heropbouw van sociale gemeenschappen? In de analyse kwam naar voren dat patroon-cliëntrelaties bestonden uit mensen die zich in een verticale richting aan elkaar verbonden hebben. Het zorgde dus voor een hiërarchische verbintenis. Wanneer deze band succesvol verliep zoals in de casus van Sanro, ontstond er vertrouwen tussen de bewoners van Site II en de administrateurs, degenen die het dagelijks leven reguleerden in het kamp. Patroon-cliëntrelaties konden dus een zeer positief effect hebben op de heropbouw van sociale gemeenschappen, omdat dit het vertrouwen herstelde in autoriteiten (French 1994: 167).

Solidariteit was in deze relatie essentieel voor het slagen of falen van de band. Ik heb laten zien dat de banden broos en inwisselbaar werden wanneer mensen geen loyaliteit toonden naar de patroon. Dit gebrek aan loyaliteit uitte zich in het wisselen van patronen op basis van politieke fluctuaties of door een gebrek aan vertrouwen wanneer cliënten slecht behandeld werden doordat er niet genoeg voorzieningen werden verleend.

6.2 Huwelijken

De tweede deelvraag luidt: Welke rol hadden huwelijken binnen Site II in de heropbouw van sociale gemeenschappen? In de analyse van deze deelvraag kwam naar voren dat huwelijken de mensen in Site II in een horizontale richting met elkaar verbonden, omdat in de meeste gevallen mensen met een gelijke sociale status met elkaar trouwden.

Opnieuw was de rol van emoties essentieel in het slagen of falen van huwelijken. Vooral in de eerste jaren van Site II probeerden mensen wanhopig te overleven en zichzelf in een veilige situatie te brengen. Mensen trouwden om toegang te krijgen tot rijstdistributie of om de kans groter te maken dat ze zouden worden overgeplaatst naar een veiliger land. Dit soort pragmatische huwelijken werden vaak snel gesloten zonder betrokkenheid van beide families. Wanneer het beoogde doel niet werd bereikt werden dergelijke huwelijken vaak weer ontbonden. Nadat Site II ongeveer vijf jaar bestond begonnen er andere huwelijken gesloten te worden. Ouders kenden intussen de overige bewoners in het kamp wat beter en begonnen weer huwelijken te sluiten op de manier voor de tijd van de Rode Khmer. Er was nog steeds een gebrek aan levensmiddelen en er heerste veel armoede in het kamp. Daarom was een jonge knappe huwbare dochter veel waard in Site II (Ovesen 1996: 55). Families werden weer vaker verbonden door goed uitgedachte matches waardoor sociale gemeenschappen weer begonnen te groeien. Het intense wantrouwen dat in het begin heerste in Site II nam hierdoor af.

6.3 Structuur en agency

In de analyse van deze twee deelvragen bleek dat er steeds een combinatie bestond van elementen die uit agency voortkwamen en structurende elementen. De definitie van agency die ik in dit onderzoek gebruik heb komt neer op het gebruik van individuele reflexiviteit (Elder-Vass 2010: 2). Als personen een bestaande structuur gebruiken waardoor ze niet simpelweg volgen wat verwacht wordt van ze, maar hun eigen belangen volgen, dan is er sprake van agency. Een voorbeeld hiervan is dat cliënten wisselen van patroon op basis van wisselende machtsverhoudingen. Of dat getrouwde mannen hertrouwen in Site II in de hoop dat een dergelijke band de kans groter zou maken op overplaatsing naar een veiliger land. Wanneer ik deze definitie gebruik, dan bestaan de onderzochte instituties uit een combinatie van structuur en agency. Deze observatie wordt ondersteund door de theorie van Giddens dat structuren sociale actie zowel produceren als reproduceren (Giddens 1984: 21). Op deze manier kunnen instituties tegelijkertijd gedrag van individuen beïnvloeden en beïnvloed worden om de belangen van deze individuen te dienen. Beide categorieën dragen dus bij aan de vorming van sociale banden, maar of deze banden succesvol zijn hangt af van emotionele praktijken en solidariteit. Voornamelijk de casus van Sanro toont dit aan. Eenzelfde systeem zoals het patroon-cliëntsysteem werkt veel beter wanneer de leden van deze verbinding elkaar vertrouwen en solidariteit voelen naar elkaar dan wanneer de motivatie voor een patroon-cliëntrelatie pragmatisch winstbejag is.

Het was echter moeilijk in Site II om solidariteit op te bouwen. Mensen waren wel van elkaar afhankelijk door verschillen in macht en bezit van bestaansmiddelen. Maar deze divisie is niet spontaan of vrijwillig ontstaan. De bevolking was uit nood bij elkaar gezet omdat ze gevlucht waren. De meeste mensen kwamen uit verschillende delen van Cambodja, ze kenden elkaar niet en konden ook niet vrij het gebied verlaten. Door de geïsoleerde situatie konden de mensen niet kiezen wie de macht had, waardoor loyaliteit wordt afgedwongen bij gebrek aan alternatieven.

6.4 Beantwoording van de hoofdvraag

Dus hoe is de hoofdvraag nu te beantwoorden? Op welke wijze droegen de instituties die aanwezig waren in Site II bij aan de heropbouw van lokale sociale gemeenschappen? Na de beantwoording van de deelvragen is gebleken dat elke institutie een unieke bijdrage leverde aan de heropbouw van lokale sociale gemeenschappen. Het huwelijk zorgde voornamelijk voor horizontale banden tussen mensen. Het schiep individuele relaties tussen een man en een vrouw, maar deze relaties konden zich uitbreiden zodat er sterkere banden in sociale gemeenschappen ontstonden. Het huwelijk verbond namelijk twee mensen, hierdoor werden vooral in de late jaren ook families verbonden. Deze families bouwden dan weer een uitgebreider netwerk op om een goede huwelijkspartner te vinden voor de kinderen die voortkwamen uit dit huwelijk. Op deze manier werden sociale gemeenschappen vanuit het microniveau opgebouwd tussen families met grofweg dezelfde status, waardoor er hiërarchisch verdeelde gemeenschappen ontstonden. Zoals is beschreven in hoofdstuk vijf was dit echter niet altijd het geval. Huwelijken werden ook vaak voltrokken zonder inmenging van families. Hierdoor bleef het aandeel aan de heropbouw van gemeenschappen beperkter. Het patroon-cliëntsysteem zorgde voornamelijk voor verticale banden tussen mensen. Deze banden werden vanuit het macroniveau opgebouwd, omdat een individu zich aansloot bij een groot patronagenetwerk die strekte van de hoogste politieke machtshebbers tot de laagste administrateurs. De banden waren gebaseerd op een reciprociteitsrelatie van loyaliteit in ruil voor bescherming en goederen. Door het bestaan van dit systeem werden gemeenschappen opgebouwd langs politieke scheidingslijnen.

De duurzaamheid van deze banden hing voor een groot deel af van de onderliggende redenen waarom relaties aangegaan werden. Wanneer er vanuit solidariteit gehandeld werd droeg dit bij aan de sociale cohesie, omdat dit loyaliteit en vertrouwen tussen mensen stimuleerde. In dit geval werden sociale gemeenschappen sterker, omdat het onderlinge sociale banden tussen mensen versterkte. Aan de andere kant zorgden banden die gesloten werden op basis van pragmatisme en persoonlijk gewin vaak voor minder duurzame sociale banden, waardoor de opbouw van sociale gemeenschappen niet of slechts tijdelijk werd bevorderd.

6.5 Discussie

Het is opvallend dat in de twee instituties die ik heb geanalyseerd, de structurerende elementen steeds lijken bij te dragen aan sociale cohesie en daardoor aan de vorming van een betrouwbare sociale gemeenschap, terwijl de individuele agency het omgekeerde effect lijkt te hebben. Zelfs in het geval van huwelijken waar in de eerste instantie agency zorgde voor nieuwe sociale banden, lijken deze banden minder duurzaam te zijn dan de huwelijken die ontstonden op basis van de structuren van voor 1975 waar de ouders een weloverwogen keuze maken in een huwelijkspartner. Omdat ik slechts twee instituties heb geanalyseerd is het niet vast te stellen dat deze verhoudingen voor elke institutie gelden. Het zou daarom een interessant onderwerp zijn voor verder onderzoek om andere instituties te onderzoeken om na te gaan of dit patroon zich voortzet of niet.

Bibliografie

- Anderson, B. (1972) 'The Idea of Power in Javanese Culture' in: C. Holt et al. (red.) *Culture and Politics in Indonesia* Ithaca New York, Cornell University Press: 1-69.
- Appelrouth, S. & L.D. Edles (2008) *Classical and Contemporary Sociological Theory* California, Pine Forge Press.
- Bourdieu, P. (1977) *Outline of a Theory of Practice* Cambridge, Cambridge University Press.
- Cohen, R. & P. Kennedy (2007) *Global Sociology* New York, Palgrave Macmillan.
- Elder-Vass, D. (2010) *The Causal Power of Social Structures* Cambridge, Cambridge University Press.
- Foucault, M. (1984) 'The Subject and Power' in: R. Wallis (red.) *Art after Modernism: Rethinking Representation* New York, New Museum of Contemporary Art: 417-432.
- French, L. C. (1994) *Enduring Holocaust, surviving history: Displaced Cambodians on the Thai-Cambodian border, 1989-1991*. (Unpublished Paper).
- Giddens, A. (1984) *The Constitution of Society* Berkeley, University of California Press.
- Giddens, A. (1999) *Runaway World: How Globalisation is Reshaping our Lives* London Profile Books.
- Heder, S.R. (1980) *Kampuchea October 1979-August 1980: The Democratic Kampuchea Resistance, The Kampuchean Countryside, and the Sereikar*. (Unpublished Paper).
- Hinton, A.L. (2005) *Why did they Kill? – Cambodia in the Shadow of Genocide* California, University of California Press.
- Homans, G.C. (1958) 'Social Behavior as Exchange' *The American Journal of Sociology* 63:6, 597-606.
- Lawyers Committee for Human Rights (1987) *Seeking Shelter: Cambodians in Thailand* New York, Lawyers Committee.
- Mollica R.F. & K. Donelan & S. Tor et al. (1992) *Repatriation and Disability: A Community Study of Health, Mental Health, and Social Functioning of the Khmer Residents of Site II*, Vol 1. Sponsored by Ford Foundation, Spunk Func Inc, and Pew Charitable Trusts.
- Ovesen, J. & I. Trankell & J. Ojendal (1996) *When Every Household is an Island* Stockholm, Department of Cultural Anthropology Uppsala University.

Savin, D. & W.H. Sack, M.D. Gregory et al. (1996) 'The Khmer Adolescent Project: III. A Study of Trauma from Thailand's Site II Refugee Camp' *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry* 35-3: 384-391.

Shawcross, W. (1985) *The Quality of Mercy* New York, Simon and Schuster Inc.

Scheff, T.J. (1990) *Microsociology: Discourse, Emotion, and Social Structure* London, The University of Chicago Press.

Scott, J.C. (1977) 'Patron-Client Politics and Political Change in Southeast Asia' *The American Political Science Review* 66-1: 91-113.

Scott, J.C. & B.J. Kerkvliet (1977) 'How Traditional Patrons Lose Legitimacy: A Theory With Special Reference to Southeast Asia' in: S. Schmidt, L. Guasti, C. Landé, J. Scott (red.) *Friends, Followers and Factions* Berkeley, University of California Press: 439-458.

Stanford Encyclopedia of Philosophy Social Institutions (2011) *Social Institutions* geraadpleegde datum: 24/07/2013 <http://plato.stanford.edu/entries/social-institutions>.

Thion, S. (1983) 'The Cambodian Idea of Revolution' in: D. Chandler & B. Kiernan (red.) *Revolution and Its Aftermath in Kampuchea: Eight Essays* New Haven, Yale University Southeast Asia Studies: 1-33.

UNHCR (2007) *Policy Framework and Corporate Strategy: UNHCR's Role in Support of an Enhanced Inter-Agency Response to the Protection of Internally Displaced Persons* United Nations Publications.

Vickery, M. (1984) *Cambodia 1975 – 1982* Boston, South End Press.

Weber, M. (1956) *The Religion of India: The Sociology of Hinduism and Buddhism* translated by Don Martindale and H. H. Gerth Glencoe Free Press.

Wolf, E. (2002) 'Facing Power – Old Insights, New Questions' in: J. Vincent (red.) *The Anthropology of Politics, A Reader in Ethnography, Theory, and Critique* Singapore, Blackwell Publishing: 222-233.

Afbeeldingen

Foto op Voorblad : Rowat, R. (2013) *Thai/Cambodia Border Refugee Camps 1975-1999 Information and Documentation Website* geraadpleegde datum: 23/07/2013,
<http://www.websitesrcg.com/border/camps/Site-2.html>.

Afbeelding 1: Wikipedia: The free Encyclopedia (2010) *Site Two Refugee Camp* geraadpleegde datum: 23/07/2013, http://en.wikipedia.org/wiki/Site_Two_Refugee_Camp.

Afbeelding 2: French, L. C. (1994) *Enduring Holocaust, surviving history: Displaced Cambodians on the Thai-Cambodian border, 1989-1991*. (Unpublished Paper) bladzijde 74.